

Din Eğitime Yardımcı Bir Araç Olarak “Tebliğ Filmleri”: “Horton Hears A Who” Örneği

Yrd. Doç. Dr. Bilal YORULMAZ*

Öz: Sinema, tarihi boyunca din ile olumlu ve olumsuz ilişki içerisinde olmuş bir sanattır. Sinema filmleri genellikle dindarları küçük düşürme, dini referanslı isimleri alaya alma, dini konularda yanlış bilgilere yer verme, sahne aralarında olumsuz mesajlar verme, cinsellik ve şiddet içerikli bilinçaltı mesajlar verme, Müslümanları terörist olarak gösterme gibi yollarla din eğitiminin önünde bir engel olarak durmaktadır. Fakat sinema filmleri aynı zamanda İrşad ve tebliğ filmleri vastasıyla din eğitime yardımcı bir araç olarak da kullanılabilir. Bu makalede din eğitime yardımcı bir araç olarak tebliğ filmleri ele alınacak, tebliğ filmlerine örnek olarak da “Horton Hears A Who” filmi çözümlenecektir.

Anahtar Kelimeler: Sinema, Din Eğitimi, Tebliğ Filmleri, Horton Animasyon Film

“Teblich Movies” as a Means of Religious Education: The Example of “Horton Hears A Who”

Abstract: Cinema is an art with many ties, both good and bad, to religion throughout history. Movies are used as a medium for opposing religious education in various ways, such as generating negative stereotypes of religious people, humiliating religious names, giving incorrect information about religious practices, using subliminal messages and showing a relationship between Muslims and terrorism. Movies, however, can also be used for promoting religious education--such as that demonstrated in the "Teblich and Irshad" movies. In this article, we study “Teblich Movies” and analyze Horton Hears a Who.

Keywords: Cinema, Film, Religious Education, Teblich Movies, Horton Hears A Who.

Giriş

Sinema, ortaya çıktığı ilk yıllarda avam halkın eğlencesi olarak görülmüş ve sanat payesi verilmemiştir.¹ Fakat yıllar geçtikçe sinemaya ilginin artması ve maddi getirisinin dikkat çekmesiyle sinemanın sanat değeri de artmaya başlamıştır. Değerli ve yenilikçi yönetmenler sayesinde sinemanın dili de gelişmiştir. Bir süre sonra sinemanın insan ve toplum üzerindeki etkisini fark eden kişiler sinemayı siyasi, dini, etnik vb. propaganda faaliyetlerinde kullanmaya başlamışlardır. Açıkta yapılan propagandaların tepki topladığının fark edilmesinden sonra bilinçaltı mesajlar ve alt metinlerle mesajlar verilmeye başlanmıştır. Özellikle bilinçaltı mesaj hemen hemen bütün ülkelerin kanunlarında yasak olmasına

* Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

¹ Rekin Teksoy, *Dünya Sinema Tarihi*, Oğlak Yayınları, İstanbul 2005, s. 62

rağmen tespitinin zor olması nedeniyle engellenememiştir.²

Toplum hayatında önemli bir yere sahip olan din ise başlangıcından günümüze kadar sinema ile ilişki içerisinde olmuştur. Bazen dindarlar ve din adamları sinemayı yasaklatma yoluna gitmiş bazen de sinema dine olumlu ya da olumsuz tavrı almıştır. Örneğin 24 Aralık 1908'de (Noel gününde) New York polisi tarafından şehirdeki beş yüzden fazla nickelodeon* kapatılmıştır. Kapatma sebebi olarak kiliseler ve bazı derneklerin nickelodeonları ahlaka aykırı yerler olarak değerlendirmeleri gösterilmiştir.³ Erich Von Stroheim ise “Blind Husbands/Kör Kocalar” (1919), “Foolish Wives/Çılgın Kadınlar” (1922), “Greed/Hırs” (1925) ve “The Wedding March/Düğün Marşı” (1928) gibi filmlerinde evli kadının cinsel özgürlüğü, üçlü aşk ilişkileri konularını gündeme getirmiş, filmlerinde içki âlemleri ve tecavüz sahnelerine yer vermiştir.⁴ Stroheim halkın tepkisini çeken filmler yaparken onunla aynı yıllarda yönetmenlik yapan Cecile Blount De Mille ise Kitab-ı Mukaddesten esinlenerek hazırladığı “Ten Commandments/On Emir” (1923 ve 1956) ve “Kings Of Kings/Kralların Kralı Hz. İsa” (1927) gibi filmleriyle hem gişe rekorları kıran hem de toplumun tepkisinden uzak filmler çekmiştir.⁵

Ülkemizde ise Türk sinemasının ilk yıllarında dindarlar ve din adamları hep kötü karakterler olarak sunulmuştur.⁶ Bir kurtuluş savaşı filmi söz konusu ise dindarlar vatan haini, düşman işbirlikçisi olarak gösterilmiş⁷ ya da işçisini ezen patron, kiracısına zulmeden ev sahibi ya da köylüyü ezmekte ağanın yardımcısı olarak sunulmuştur.⁸ Türk sinemasındaki bazı filmler ise dini hayatın içinden çekip çıkarmış ve ona hiçbir şekilde yer vermemiştir.⁹ Son dönem Türk sinemasında ise bu tavrın yumuşadığı, dine ve dindara karşı daha objektif bir tavrın takınıldığı görülmektedir.¹⁰

Bazı filmler ise dine karşıtlığını daha örtük bir biçimde sunmaktadır. Bunlara

² Metin Çelik, *Reklamda Tüketicinin Yönlendirilmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, 2000), s. 115-116

* O dönemde ABD'de sinema salonlarına verilen isim. Nickle, argoda 5 sent, Odeon ise tiyatro salonu anlamına geldiği için bu isim kullanılmıştır.

³ Rekin Teksoy, *age*, s. 66.

⁴ Roy Kinnard ve Tim Davis, *Divine Images*, Carol Publishing Group, New York 1992 s. 27.

⁵ Geoffrey Nowell Smith, *Dünya Sinema Tarihi*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2008, s. 54.

⁶ Ömer Menekşe, “Türk Sinemasında Din ve Din Adamı İmajı”, *II. Uluslar Arası Dinî Yayınlar Kongresi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 05-07 Kasım 2005, s.46.

⁷ Ağah Özgüç, *Türlerle Türk Sineması*, Dünya Aktüel Yayınları, İstanbul 2005, s.187.

⁸ Ali Murat Güven, “Türk Sineması'nın Din ve Dindarlıkla 95 Yıllık İmtihani”, *Din ve Hayat Dergisi*, (Ekim 2009), S.3, s. 105-106.

⁹ Yılmaz Erdoğan, “Batıcı Kafa Asıl Darbeyi Sanata Vurdu”, *Film Arası Aylık Sinema Dergisi*, Mayıs 2012.

¹⁰ Tuba Özden Deniz, “Türk Sinemasının Dinle İmtihani”, <http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=29814>; Erişim: 17.03.2008.

dini referanslı isimleri sosyo-kültürel açıdan düşük, alay edilen, aşağılanan karakterlere vermeyi örnek gösterebiliriz. Bu konuda en çok muzdarip olan isim de hiç şüphesiz Şaban isimidir. Filmlerde alay edilmesinden dolayı 1960 yılında 3365 bebeğe verilen Şaban ismi 2008 yılında sadece 225 bebeğe verilmiştir.¹¹ Bu etki sadece alay edilen isimler üzerinde olmamakta aynı grupta yer alan Mustafa, Ahmet, Ayşe, Fatma gibi diğer dini referanslı isimler de olumsuz olarak algılanmaktadır. Örneğin çift isme sahip olan çocuklar dini referanslı olan isimlerini sosyo-kültürel yönden düşük çağrışımlar uyandırdığını düşünerek kullanmamaktadırlar.¹²

Bazı durumlarda ise filmler sahne arasında (film içerisinde 1-2 dakikalık bir sürede) olumsuz mesajlar verebilmekte ya da alt metinlerle olumsuz mesajı örtmektedir. Buna “Wild At Heart”¹³ filmi örnek gösterilebilir. Filmin konusu Müslümanlarla ilgili olmamasına ve filmde hiç bir Müslüman karakter bulunmamasına rağmen filmin satır aralarında Müslümanlara yönelik olumsuz ifadeler ve göndermeler yer almaktadır. Bunlardan birinde bir cinayet şebekesinin lideri adamlarına bir zarf verip zarfın içindekini öldürecekleri kişiyi öldürmeden önce göstermelerini istemektedir. Daha sonra bu nesnenin bir yüzük olduğu ve yüzüğün üzerinde Allah lafzının bulunduğu görülmektedir.¹⁴

Bilinçaltı mesajlar da sinemanın olumsuz etkileri arasında zikredilebilir. 24. Kare, görüntüye resim-yazı gömme ve hızlandırılmış sesler kullanma gibi yöntemlerle filmlere eklenen mesajlar bilincin algılayamayacağı bir tarzda verildiği için sadece bilinçaltı tarafından algılanmakta ve insan davranışlarını etkilemektedir. Çoğunlukla şiddet ve cinsellik içerikli olan bu mesajlar kuvve-i sheviye ve kuvve-i gadabiyeyi aşırı şekilde uyarak insan şahsiyetindeki dengeyi bozulmasına sebep olmaktadır.¹⁵

Sinemanın özellikle İslam dini ile ilgili olumsuz mesajı ise Müslümanların terörist olarak gösterilmesidir. Jack Shaheen’in 2001 yılında yaptığı bir araştırmaya göre o yıllarda çekilen 900 Hollywood filminde sadece 12 iyi, 50 iyi-kötü karışımı Müslüman karakter bulunmakta geri kalan filmlerin tamamında Müslümanlar terör gibi olumsuz niteliklerle anılmaktadırlar.¹⁶ Bu durum da İslamofobinin dünyada yayılmasına sebep olmakta ve Müslümanlara zarar vermektedir.

¹¹ Bilal Yorulmaz, *Sinema ve Din Eğitimi*, Akademi Yayınları, İstanbul 2011, s. 187.

¹² Yazarın ilköğretim 4-8. Sınıf öğrencileri üzerindeki gözlem notları.

¹³ Wild at Heart, <http://www.imdb.com/title/tt0100935/> Erişim: 01.09.2012.

¹⁴ Mehmet Akif Enderun, *Beyaz Perdenin Din Algısı*, Işık Yayınları, İstanbul 2011, s. 145

¹⁵ Bilal Yorulmaz, age, s. 178.

¹⁶ Jack G. Shaheen, *Reel Bad Arabs: How Hollywood Vilifies A People*, Olive Branch Press, Canada 2001, ss. 1-37.

Sinemanın din konusunda en beklenmedik etkisi ise yeni bir din oluşturmıştır.¹⁷ Star Wars filmlerinden sonra serideki Jedi savaşçılarının dini olan kurgusal Jediism dini hayat bulmuştur. İngiltere’de yapılan nüfus sayımında 390 bin kişi,¹⁸ Avustralya’da yapılan nüfus sayımında ise 70 bin kişi din hanesine Jedi yazdırmak istemiştir.¹⁹

Elbette ki sinema sadece dine karşı olumsuz öğelerle dolu değildir. Her zaman dinin karşısında da bulunmamaktadır. Bütün kameralar objektiftir. Ama hiçbir kamera bir insanın elindeyken objektif olamaz. Önemli olan kameranın kimin elinde olduğu ve hangi ideoloji doğrultusunda kullanıldığıdır. Sinema yıkım gücü nisbetinde tamir ve inşa gücüne de sahip bir araçtır. Sinemanın yaptığı yıkım ancak sinemanın gücüyle tamir edilebilir. Sinemayı din eğitime yardımcı bir araç olarak iki şekilde kullanmak mümkündür. Bunlar, kavram isimleri makalenin yazarı tarafından verilen İrşad ve Tebliğ filmleridir.

Yöntem

Araştırma Modeli

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden “Kuram Oluşturma” (Grounded Theory) kullanılmıştır. Kuram oluşturma yaklaşımında görüşme, gözlem ve dokümanlar (yazılı ve görsel) en çok kullanılan veri toplama yöntemleridir. Bu yaklaşım ile yapılan araştırmalarda doküman, gözlem ve görüşme verilerinden elde edilen kavramlar ve temalarla kuramın ilk işaretleri ortaya çıkar. Araştırmacı bu temalara ilişkin gözlemlerini topladığı ek verilerle sürekli olarak test eder.²⁰ Glaser ve Strauss bu sürece “sürekli karşılaştırmalı analiz” adını vermektedir. Bu süreçte araştırmacı kavramlar, temalar ve bunların ilişkilerine yönelik denenceler geliştirir ve bu denencelerin açıklanmasına yardımcı olacak verilere ulaşmaya çalışır. Süreç sonucunda ulaşılan kavram ve temalar araştırmanın odağına ilişkin anlamlı bir açıklama ortaya koyar. Bu açıklama veriler temelinde ortaya çıkan kuramdır.²¹ Horton Hears A Who animasyon filminin ön izlemeler sonucunda alt metin incelemesi bakımından zengin içeriğe sahip olduğu görülmüştür. Sürekli karşılaştırmalı analiz gereği ortaya çıkan temaları

¹⁷ Bilal Yorulmaz, age, s. 194-197

¹⁸ R. Leigh, Video: Drunk 'Darth Vader' Escapes Jail For Jedi Assault. <http://www.mirror.co.uk/news/weird-world/2008/05/13/video-drunk-darth-vader-escapes-jail-for-jedi-assault-115875-20416824> Erişim: 01.09.2012

¹⁹ “Star Wars Filmi Yeni Din Yarattı”, *Hürriyet Gazetesi*, 29 Ağustos 2002.

²⁰ Beverly Hancock, “An Introduction to Qualitative Research”, (9 Eylül 2012’de girildi)

²¹ Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, (Ankara : Seçkin Yayınları, 2011), s. 76-77.

test etmek üzere film tekrar tekrar izlenmiştir. Bu şekilde tüm çalışma boyunca film yaklaşık 30 defa baştan sona izlenerek analiz süreci sonlandırılmıştır.

Veri Toplama Aracı

Kuram oluşturma yaklaşımında en çok kullanılan veri toplama araçları gözlem, mülakat ve doküman incelemesidir.²² Araştırmanın konusu bir animasyon film olduğu için en uygun araç olan doküman incelemesi kullanılmıştır.

Verilerin Analizi

Filmin değerlendirilmesinde nicel verilere ulaşma yerine alt metin okuma şeklinde bir analiz tercih edilmiştir. Alt metinler edebiyattaki mecaz gibidirler. İfade edilen cümlelerin ya da sözcüklerin altında farklı bir anlam vardır. Alt metin okumaları ise bu anlamları bulmayı amaç edinmektedirler. Horton animasyon filmi de analiz edilirken alt metin okumaları yapılmıştır.

İrşad Filmleri

“Doğru yolu göstermek” anlamına gelen irşad, Müslüman olsun olmasın insanları doğru yola, Allah’ın emirlerine uymaya çağırma ifade eder. Fakat genellikle Müslüman olmayanları İslâm’a davet için tebliğ, Müslümanları Allah’ın emir ve yasaklarına uymaya çağırma ve din konusunda bilgilendirmeye de irşad denir.²³ Buradan yola çıkarak “İrşad Filmleri” kavramını “Konu edindiği dinin mensuplarını bilgilendiren, heyecanlandıran, coşku veren fakat mesajını açıkça verdiği için diğer insanlar tarafından propaganda olarak algılanabilecek filmler” olarak tanımlamaktayız. Bu filmler tarafımızdan tarihi/epik filmler, belgesel ve eğitim filmleri olarak sınıflandırılmaktadırlar. Bu üç tür film de Müslümanları kendi dinleri hakkında bilgilendirmeyi amaçladığından irşad filmleri kapsamına girmektedirler. Makalenin konusu tebliğ filmleri olduğu için irşad filmleri hakkında detaylı bilgi verilmeyecektir.

Tebliğ Filmleri

Tebliğ, insanları İslâm’a ve İslâm esaslarının uygulanmasına davet etmek demektir.²⁴ Peygamberlerin ayırıcı vasıflarından olan tebliğ aynı zamanda Müslümanların da görevleri arasındadır. Çalışmamızda kullanacağımız “Tebliğ filmleri” kavramı ise “dini değerleri ve inançları didaktik bir söylem kullanmadan, mecaz

²² Yıldırım ve Şimşek, s.76.

²³ Bekir Topaloğlu, “İrşad”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.22, s.454

²⁴ Mustafa Çağrı, “Davet”, *DİA*, IX, 16.

ve semboller aracılığıyla aktaran filmler”i ifade etmektedir. Tebliğ filmleri çoğu kez insanlar üzerinde irşad filmlerinden daha büyük etki bırakırlar. Kaba bir propagandaya düşmedikleri için karşıt görüşteki insanlar tarafından tepki gösterilmeden seyredilebilirler. Önyargısız bir şekilde izlendikleri için mesajlarını daha etkili bir şekilde iletebilirler. Ayrıca mecazın gücünü de kullanabildiklerinden sanat yönleriyle de insanlar üzerindeki tesirlerini artırırılar. Tebliğ filmleri çoğu kez bilinçaltına olumlu mesajlar göndererek insan davranışlarını etkilerler. Tebliğ filmleri tarafımızdan üç grupta değerlendirilmektedir.

Mesajını Altmetinlerle İleten Filmler: Tebliğ filmleri genellikle altmetinler, semboller kullanarak mesajlarını iletirler. Alt metin filmin açıkça ifade etmediği mesajlardır. Asıl verilmek istenen mesaj alt metni, filmde ilk bakışta gördüğümüz görüntüler ya da duyduğumuz cümleler metni ifade etmektedir. Bu şekilde alt metin kullanan filmler hem bilinçaltına hitap eder hem de olası tepki ve önyargıların önüne geçmiş olurlar.

Nitekim George Orwell’in aynı adlı kitabından uyarlanan “Animal Farm” (Hayvan Çiftliği) filminde hayvanlar üzerinden komünizme çok ağır eleştiriler yapılmaktadır. “City Of Ember” (Kor Şehri) filminde değişime kapalı, taşlaşmış sistemler eleştirilmektedir.²⁵ Bu filmdeki yerleşik sistem Cahiliyye Mekke’sini veya herhangi bir müşrik kavmi sembolize etmektedir. “Horton Hears A Who” (Horton) filmi ise baştan sona bir peygamberler tarihi, iman övgüsü ve materyalizm eleştirisidir. Buna rağmen bu filmler sembolik anlatımları nedeniyle tepki toplamadan mesajlarını iletmekte ve daha çok bilinçaltına hitap etmektedirler.

Evensel Değerleri İşleyen Filmler: Evrensel değerleri işleyen filmler de tebliğ filmleri kategorisinde değerlendirilebilirler. Çünkü İslâmi değerlerin birçoğu evrensel değerler içerisinde de yer almaktadır.

Bu bağlamda “Ostrov” (Ada) filmi tevbe, “Bacheha-Ye Aseman” (Cennetin Çocukları) diğergâmlık, fedâkârlık, doğruluk ve sevgiyi, “Beed-e Majnoon” (Söğüt Ağacı) şükür etmeyi etkileyici bir şekilde işlemektedir.

Yalnızca 1-2 Sahnede Dini Mesaj Veren Filmler: Tebliğ filmlerinde propagandaya düşmeden mesaj iletme esas olduğundan sahne aralarında verilen olumlu mesajlar da bu kategoride değerlendirilebilir. Mesaj vermek için ille de didaktik bir dil kullanmaya gerek yoktur. Bazen bir sahne, bazen birkaç saniyelik bir görüntü, bazen de bir bakış birçok mesajlar verebilmektedir.²⁶

²⁵ Ekrem Dumanlı, “Mecazın Kollarında Yeni Bir Sinema Düşlemek”, *Zaman Gazetesi Cumartesi Eki*, 19.09.2009

²⁶ Ekrem Dumanlı, “Sinemada Mesajın Zerafeti”, *Zaman Gazetesi Cumartesi Eki*, 25.07.2009

“Üç Renk: Mavi (Trois Couleurs: Bleu) filminde buna örnek olabilecek bir sahne vardır. Kocasını trafik kazasında kaybeden ve büyük bir depresyon yaşayan filmin kahramanı, kendini yalnızlığın bağrına salar ve herkesle irtibatını keser. Ruhlen çökmüş, umutlarını bitirmiş genç kadın cam kenarında oturur ve gözlerini kapatır. Tam o esnada sokakta yürüyen çok yaşlı bir kadın takılır gözümüze. Dikkatimiz oraya kayar. Sürünürcesine yürüyen bu yaşlı insan çok zor adımlarla bir geri dönüşüm kutusuna yaklaşır ve elindeki şişeyi yine büyük zorluklara katlanarak o kutuya bırakır. Siz genç, güzel ama umutsuz bir kadının hayata duyduğu küskünlükle yaşlı, bitap ama umut dolu bir kadının hayat mücadelesini aynı anda, üstelik birkaç saniyelik bir sahnede, görürsünüz. Bu da bir mesajdır; ama kaba bir propaganda değil; hele insanı sıkı bunaltan bir erdem nutku hiç değil...”²⁷

Hristiyan inancındaki “Armageddon” ve “Mesih” (kurtarıcı) düşüncesi, “Matrix” ve “Terminatör” gibi yüzlerce filme kaynaklık etmektedir. “On iki Maymun” ve “Matrix” filmlerinde baskın unsur olan ‘Kurtarıcı Mesih’in gelişi’ görünüşte bir bilim kurgu filmi olan “Terminatör”de daha bir esrarlı olarak sunulmaktadır. Hristiyan inancına uygun bir şekilde filmin kahramanı T-800, aynen Hz. İsa gibi hayatını feda etmekte, ancak sonra geri gelmektedir. Aynen, Hz. İsa’nın çarmıhta yaralandığı gibi yaralanmakta ve filmin çocuk kahramanı aynen Hz. İsa’nın dirildiğine inanmayan havarisi gibi parmaklarını T-800’ün delik deşik olmuş yara izlerine sokmaktadır.²⁸ Ayrıca ileride insanları robotlar karşısında zafere ulaştıracak olan John Connor’ın annesi Sarah Connor da Hz. Meryem gibi erkek bir evlada sahip ama evli olmayan bir kadındır.²⁹

Kur’an’daki kıssalar ve Hz. Peygamber’in hadisleri tebliğ filmleri için çok zengin bir kaynak durumundadırlar. Bu kıssa ve hadisler ister aynen alınsın ister sembolik olarak işlensin tebliğ filmleri oluşturma noktasında önemli bir yere sahip olabilirler. Hz. Musa ile Hızır (a.s.), Ashâb-ı Uhdûd, Zülkarneyn, Ashâb-ı Kehf, 99 adam öldüren kişi, çölde bir köpeğe su veren günahkar kadın vb. kıssalar sinematografik yönü güçlü olan etkili ve mesaj dolu kıssalardır.

Bu sembolik anlatımlar kullanılmaya başlandığında âyet ve hadislerin yanında Mesnevî, Bostan ve Gülistan, Kelile ve Dimne gibi değerlere de sahip olan İslâm

²⁷ Ekrem Dumanlı, “Sinemada Mesajın Zerafeti”, *Zaman Gazetesi Cumartesi Eki*, 25.07.2009.

²⁸ Kerim Balcı, Esra Demirkıran, “Sinema Dine Sarılıyor”, <http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/news-14114-sinema-dine-sariliyor.html> ; Erişim: 24.01.2010.

²⁹ Uğur Kutay, “Muhafazakarlığın Apokaliptik Düşlemi: Bilim-Kurgu Sineması”, *Karizma Dergisi*, V/17, s.84.

medeniyetinin bu konuda çok daha şanslı olduğu görülecektir.³⁰

Mesajını alt metinlerle ileten Tebliğ Filmleri'ne örnek olarak "Horton Hears A Who" filmi ele alınacaktır. Dr. Seuss'un Horton ve diğer kitaplarındaki alt metinler hakkında çeşitli kitaplar ve makaleler yayınlanmıştır. Bunlardan Brian Boyd, "The Origin of Stories Horton Hears A Who" adlı makalesinde³¹ Zihin Kuramını Horton filminden yola çıkarak açıklamaktadır. Snyder ve Johnson ise "Do You Hear What Horton Hears?" adlı makalelerinde çocukların bilime ilgi duyması ve çeşitli bilimsel süreçleri öğrenmesi konusunda Horton filminden faydalanılabileceğini iddia etmektedirler.³² Megan Sweas de açıklamaya yer vermese de Horton'da dini temaların yer aldığını ifade etmektedir.³³

Dr. Seuss'un diğer kitaplarında da alt metinler yer almaktadır ve bu kitaplar ve filmler hakkında çeşitli kitaplar da yazılmıştır. Bunlardan Robert L. Short'un "The Parables of Dr. Seuss" adlı kitabı³⁴ Dr. Seuss'un kitaplarındaki dini alt metinleri tespit etmeyi hedeflerken James W. Kemp, "The Gospel According to Dr. Seuss: Snitches, Sneeches, and Other "Creachas" adlı çalışmasında Dr. Seuss'un eserlerinde İncil'den alınan ayetleri ortaya koymaktadır.³⁵ "Horton Hears A Who" ise kanaatimizce Hristiyanlık ekseninde yazılmış bir eser değildir. Eser iman ve peygamberler tarihi temelinde yazılmıştır ve her hangi bir ilahi dinin perspektifinden alt metin okuması yapılabilmektedir.

Horton Hears a Who Filminin Değerlendirilmesi

Dr. Seuss'un aynı adlı romanından uyarlanan filmin senaristliğini Ken Daurio ile Cinco Paul; yönetmenliğini ise Jimmy Hayward ile Steve Martino üstlenmiştir. Animasyon film türünde olan yapım Jim Carrey, Steve Carell, Carol Burnett, Will Arnett gibi sanatçılar tarafından seslendirilmiş ve ilk olarak 14 Mart 2008 tarihinde gösterime girmiştir.

Filmin Konusu

Nool Ormanında kendi halinde bir fil olan Horton bir gün gölde yüzerken ku-

³⁰ Ekrem Dumanlı, "İnsan Gerçeğini Daha Yakından Temaşa Edebilmek İçin", *Zaman Gazetesi Cumartesi Eki*, 10.10.2009

³¹ Brian Boyd, "The Origin Stories Horton Hears A Who", *Philosophy And Literature*, XXV/2, (2001), pp. 197-214.

³² Robert Snyder, Jordan Johnson, "Do You Hear What Horton Hears?", *Science and Children*, XXXXVIII/2 (2010) p. 68-70.

³³ Megan Sweas, "Horton Hears An Agenda", *Catholic Tastes*, LXXIII/6 (2008), p.10

³⁴ Robert L. Short, *The Parables of Dr. Seuss*, Westminster John Knox Press, London, 2008.

³⁵ James W. Kems, *The Gospel According to Dr. Seuss: Snitches, Sneeches, and Other "Creachas"*, Judson Press, Valley Forge, 2004.

lağının yanından geçen bir toz tanesinden bir çığlık duyar. Bu toz tanesinin içinde insanların olabileceğini ve yardıma ihtiyaçları olduğu için bağırdıklarını düşünür. Gerçekten de toz tanesi üzerinde bulunduğu çiçekten uçmuş ve boşlukta dolaşmaktadır. Horton, toz tanesini bir çiçeğin üstüne kondurarak onu korumaya alır. Horton’un bu halini gören kanguru “bir şeyi göremiyorsan, duyamıyorsan ya da hissedemiyorsan o şey yok demektir.” diyerek Horton’dan bu düşünceyi bırakmasını ister. Horton ise toz tanesinden ses duyduğuna emindir. Toz tanesindeki insanların kulakları çok küçük olduğu için kendisini duymadıklarını düşünen Horton, toz tanesine bütün gücüyle bağırarak “merhaba” der. Bu güçlü ses Kimler Şehrinin (toz tanesinde yaşayan insanların adı “Kim”dir) belediye başkanının ofisindeki boruları patlatır. Borudan gelen sesi fark eden başkan bir gramafon başlığını boruya takarak Horton’la buradan iletişime geçmeye başlar. İkisini de zorlu bir görev beklemektedir. İkisi de Kimler Şehrini tehlikeden kurtarabilmek için birbirlerinin varlığını etrafındakilere kabul ettirmek zorundadırlar. Ama ne yazık ki Kimler Şehri ve Nool ormanı sakinleri birbirlerini görüp duyamamaktadır. Nool ormanında Kanguru Horton’u, Kimler Şehrinde de Konsey üyeleri belediye başkanını engellemeye çalışır. Kanguru Horton’un üzerine önce Kötü Vlad adlı Kartal’ı gönderir. Vlad toz tanesini Horton’un elinden alarak yüksekten milyonlarca benzer çiçeğin olduğu bir yere atar. Sarsıntıdan dolayı Kimler Şehri ağır hasara uğrar. Bundan sonra Belediye başkanına inanır ve tehlikeden kurtulmak için Horton’dan yardım isterler. Horton onları Ormanda güvenli bir yere ulaştırmak için uğraşırken Kanguru bütün orman sakinlerini kışkırtarak Horton’u yakalattır ve kafese kapatır. Toz tanesini elinden alarak kızgın yağa atacakken Kimler Şehri sakinlerinin var güçleriyle çıkardıkları sesleri Kangurunun yavrusu Rudy duyar. Son anda toz tanesini kurtarır ve Horton’a geri verir. Böylece iki dünyanın varlıkları birbirlerinden haberdar olurlar. Kimler Şehrinin gezegeni olan toz tanesi güvenli bir yerde muhafaza edilir.

Filmin Çözümlemesi

Horton adlı animasyon filmi tebliğ filmleri olarak adlandırdığımız kategorideki filmlere güzel bir örnek oluşturmaktadır. Film, metninde çocukları eğlendirmek için ideal, “Shrek”, “Bee Movie”, “Ice Age” gibi animasyonlardan farkı olmayan bir eser görüntüsü çizse de alt metni okunduğunda aslında filmin çok yoğun dini mesajlara sahip olduğu görülmektedir. Filmin alt metninde peygamberlik, peygamberlerin çektiği sıkıntılar, peygamberlere inananların az olması ve onların da sıkıntı çekmesi, peygamberin getirdiği mesaja en büyük tepkiyi toplumun önde gelenlerinin vermesi, dünyanın Allah’ın kudreti yanında toz zerresi kadar değersiz ve küçük oluşu, görünmeyen varlıklara iman gibi konular ele

alınmaktadır.

Film giriş sahnesinde içeriği ile ilgili ipuçları vermeye başlamaktadır. Bir ağaçtaki küçücük bir kozalak yere düşerek yuvarlanır ve Kimler Şehrinin gezegeni olan toz tanesinin bulunduğu çiçeği kırarak toz tanesinin havada uçmasına sebep olur. Toz tanesi için kozalak küçük bir cisim değil dev bir kayadır. Filmin içeriğinde bu farklı dünyalara değinileceği bu ilk sahnede ifade edilmektedir. Filmdeki temel karakterler de ilk altı dakika içerisinde tanıtılmaktadır. Horton, ormanda sevilen bir hayvandır. Ormandaki yavru hayvanlar Horton'la vakit geçirmeyi sever ondan bir şeyler öğrenirler. Kanguru ise ormanın eşrafından olan, hayvanların şerrinden çekindikleri, kibirli, statükocu ve dedikoducu bir hayvandır.

Horton'un ormanda yüzerken kulağının yanından geçen toz tanesinden bir çılgılık duyması ve toz tanesinin peşinden koşmasıyla ormanda huzursuzluk da başlar. Kovalamaca sırasında maymunları rahatsız eden Horton onların hücumuna uğrar. Toz tanesini bir çiçeğe kondurarak emniyete alan Horton ile Kanguru arasında şöyle bir konuşma geçer:

Horton: Bu toz tanesinin içinde belki insanlar vardır.

Kanguru: O kadar küçük insan olmaz. Saçma.

Horton: Belki onlar küçük değildir. Belki biz büyüğüzdür.

Tam bu sırada kamera göğe doğru yükselir ve Horton esas düşünmemiz gereken soruyu sorar.

Horton: Düşünsene ya ta uzaklarda birileri varsa ve şu anda bizim dünyamıza bakıyorlarsa, biz de onlara göre bir toz tanesiysek.

Aslında tam olarak var olan hakikat de budur. Allah'ın kudreti, büyüklüğü karşısında dünyamız bir toz tanesi kadar bile kıymetli değildir. Film alt metninde bu mesajı çok güzel bir şekilde vermektedir.

Materyalist, ateist felsefeyi temsil eden kanguru şu şekilde karşılık verir:

Kanguru: Eğer bir şeyi duyamıyor, göremiyor ve hissedemiyorsan öyle bir şey yoktur.

Film burada da materyalist felsefeye ciddi bir darbe vurmaktadır. Çünkü birkaç dakika sonra toz tanesinin içerisindeki Kimler Şehri sakinleri görünecek, kamera onların şehrine bir gezinti yapacaktır. Böylece kangurunun tezi tamamen çürümüş olacaktır. Kanguru görmese bile filmi izleyen bizler toz tanesindeki varlıklardan haberdar oluruz. Bu sahne ile bizim hayatımızda da görünmeyen, duyulmayan, hissedilmeyen ama var olan varlıklar vardır düşüncesi desteklenmektedir.

Kimler Şehrini gördüğümüzde Kimler Şehrinin Belediye Başkanı ve ailesini de tanırız. 96 Kızı, 1 oğlu ve eşi bulunan Belediye Başkanının aile fertleri sayısının 99 olması da ilginçtir. Dr. Seuss'un Allah'ın 99 ismini ifade eden bu rakamı seçmesinin bilinçli bir tercih olup olmadığını bilmemekteyiz. Fakat bu sahnede evrim teorisi karşısı bir alt metin bulunmaktadır. Belediye Başkanı oğluna tarih boyunca hep belediye başkanı olduklarını bir gün oğlunun da kendisi gibi belediye başkanı olacağını söyler ve uzun koridorun duvarlarında bulunan dedelerinin fotoğraflarını gösterir. Yüzlerce fotoğraf hızlıca geçtiğinde odanın sonunda bir mağara adamının fotoğrafı görünür. Böylece insanlığın en uzak atasının da yine bir insan olduğu, maymun olmadığı tezi alt metinde işlenmiştir.

Kanguru bundan sonra Horton'u tehdit etmeyi de ihmal etmez.

Kanguru: Nool ormanında bu tür şeylere müsamaha göstermeyiz.

Horton. Öyle mi, biraz daha uğraşırsam dediklerime inanacak... (Horton'un sözünü keser)

Kanguru: Böyle bir yalanı kimse ile paylaşmayacaksın. Özellikle de çocuklarla. Onların akıllarını bu tip saçmalıklarla doldurmanı istemiyorum. Toplumumuzun bazı standartları var Horton. Bu toplumun üyesi olarak kalmak istiyorsan bunlara uymayı tavsiye ederim. Bundan sonra Horton'un ve Kimler Şehri belediye başkanının yaşadıkları peygamberlerin tebliğ mücadelesi ile büyük benzerlikler taşımaktadır. Horton ve belediye başkanı da peygamberleri sembolize etmekte ve onların yaşadıkları sıkıntıları bize bildirmektedir. Horton da peygamberler gibi toplumun önde gelenleri tarafından tehdit edilmektedir. Ayrıca Horton'a inanan ve destek olanların gençler, çocuklar, zayıf ve güçsüzler olması da yine peygamberlere tabi olan zümreleri çağrıştırmaktadır.

Bundan sonra Horton'un fare arkadaşı Morton da toz tanesi hakkında bildiklerini kendine saklaması gerektiğini söyleyerek onu kangurudan korumaya çalışır. Fakat Horton kendine hakim olamaz ve ormandaki yavru hayvanlara durumu anlatır. Yavru hayvanlar ona inanırlar. Tıpkı peygamberler gibi Hortona da ormanın en zayıf canlıları inanmakta, önde gelenler ise tepki göstermektedirler.

Toz tanesinde ise Belediye başkanı işlerin yolunda gitmediğini anlayıp 100. Yıl şenliklerini iptal etmek istemektedir. Fakat orada da yönetici sınıf olan konsey üyeleri başkanı sustururlar ve ters giden durumu halktan gizlemeye çalışırlar. Peygamberler de toplumdaki bozuklukları düzeltmeye çalıştığında yönetici sınıf statükonun devamını istemişlerdir.

Belediye Başkanı Konseye giderken yolda bir ev inşa eden arkadaşına rastlar. Arkadaşı başkana "Bu lüks konutlarda çok kolay inşa ediliyorlar. Bak kendi

kendini inşa ettiler” der. Halbuki o sırada elinde çiçeği tutan Horton zıplamış ve bu sarsıntı sebebiyle inşaat tamamlanmıştır. Burada da kainatta tesadüfe yer olmadığı ve dünyanın kendi kendine var olmadığı alt metinde ifade edilmektedir.

Horton’un da orman sakinleri ile mücadele etmesi ve herşeye kadir bir tarzda sunulmaması onun alt metinde tanrı olarak okunmasını engellemektedir. Bu durumda Horton tanrısı, Belediye başkanı peygamberi temsil etmekten çok aynı anda farklı kavimlere gelen iki peygamber temsili daha anlamlı olmaktadır.

Horton ile belediye başkanı borulara bağlı bir gramafon kapağı sayesinde iletişim kurarlar. Bundan sonra Horton toz tanesini güvenli bir yere yerleştirip Kimler Şehri’ni kurtaracağına dair Başkana söz verir. Ama bu sözünü tutması pek kolay olmayacaktır.

Kangurunun yavrusu dâhil ormandaki bütün çocuklar Hortondan etkilenecek, bir çiçek üzerinde toz tanesi taşırlar ve içinde bir dünya olduğunu hayal ederler. Bunun üzerine kanguru harekete geçer. Hortondan toz tanesini isteyen kanguru olumlu cevap alamayınca toz tanesini yok etmek üzere Kötü Vlad adlı kartalla anlaşma yapar.

Bu sırada Kimler Şehri’nde de başkan halkı tehlikeye karşı uyardırmaya çalışır. Kimler Şehri güvenli bir yere götürülemezse yok olacaktır. Fakat konsey üyeleri başkanın yalanlayarak halkın ona inanmasını engellerler. Kimler Şehri’nde de başkana sadece karısı ve oğlu inanmaktadır. Başkan, halkını görmedikleri bir file inanmaya davet eder ama halk ve konsey üyeleri onunla alay ederler. Burada da peygamberlerin maruz kaldıkları bir zulümle paralellik bulunmaktadır.

Belediye başkanı bir bilim adamı olan Dr. Larue’ya Kimler Şehrinin aslında bir toz tanesi olduğunu söyler. Dr. Larue yaptığı araştırmalar sonucunda “Nasıl bildiğinizi anlayamadım ama doğru söylüyorsunuz. Dünyamız eğer güvenli bir yerde sabitlenmezse yok olacak.” der. Böylece bilim ve dinin çatışmadığı, aksine dinin bilime yol gösterebileceği alt metinde ifade edilmektedir.

Kötü Vlad uzun uğraşlar sonucunda Horton’dan çiçeği alır ve yüksekte milyonlarca benzer çiçeğin olduğu bir vadiye atar. Sarsıntıdan dolayı Kimler Şehri ağır hasara uğrar. Uzun süre aradıktan sonra Horton çiçeğe ulaşır ve onlara sesini duyurur. Tehlikenin farkına varan ve Horton’u duyan halk ondan yardım beklemeye başlar.

Kanguru çiçeğin yok edilmediğini öğrenince çılgına döner ve hayvanları Horton’a karşı kıskırtır:

Kanguru: Sosyal düzenimiz tehdit altında. Bunun öncüsü kim? Horton.

Bu sırada Horton’un fare arkadaşı Morton savunmaya geçer:

Morton: Burada Horton’dan bahsediyoruz. Hepiniz onu tanıyorsunuz. O bir sineği bile incitmez.

Peygamberler de peygamberlikten önceki hayatlarında da herkesin takdir ettiği insanlardır.

Kanguru: Horton gibi baş belalarının çocuklarımızın kafalarını zehirlemelerine izin mi vereceğiz? Horton bunları çocukların kafalarına soktuğunda onlar otoriteyi sorgulayacaklar. Bu da kargaşa ve yıkıma neden olacak.

Bundan sonra ormandaki bütün canlılar Horton’a doğru saldırıya geçer ve onu yakalarlar.

Kanguru: Başına bela olacak bu kalabalık istersen gidebilir. Tek yapman gereken o toz tanesinde hiç kimsenin yaşamadığını ve benim haklı senin haksız olduğunu söylemek. Eğer yapmazsan bedelini ödemek zorunda kalırsın.

Horton: Durmayın beni bağlayın, kafese koyun, istediğinizi yapın. Ama bu toz tanesinde insanlar var. Onları görüp duymasanız da insan insandır. Ne kadar küçük olursa olsun.

Burada da yine tebliği uğruna peygamberane bir duruş sembolize edilmektedir.

Kimler Şehri sakinleri, durumu fark edince seslerini duyurmak için var güçleriyle çalışırlar. Fakat onları sadece Horton duymaktadır. Çünkü filme göre diğerlerinin kulakları Horton’dan küçüktür. Bu yüzden Kimler’in seslerini duymamaktadırlar. Burada da manevi varlıkları hissedemememizin sebebinin duyu organlarımızın sınırlılığı olduğu vurgulanmaktadır. Kimler, Horton’un sesini belediye binasının borularına takılı bir gramafon kapağı olmadan duymamaktadır. Çünkü kulakları çok küçüktür. Aynı sebeple Nool ormanındaki hayvanların da kulakları Horton kadar büyük olmadığı için Kimler’in cılız seslerini algılayamamaktadırlar.

Horton’u bağlayıp kafese koyarlar. Toz tanesi de tam kızgın yağa atılacakken Kimler –başkanın oğlunun yaptığı icatların da yardımıyla- seslerini duyurmayı başarırlar. Kangurunun yavrusu Rudy durumu farkederek ve toz tanesini yakalar.

Rudy ilk defa annesine itaatsizlik eder ve koşarak toz tanesini Horton’a getirir. Maymunlar da kanguruyu dinlemez ve Rudy’ye yol verirler. Rudy ve maymunların burada yaptıkları şey Nurettin Topçu’nun “İsyan Ahlâkı” adlı kitabında

ele aldığı ana davranış biçimi olan “İsyan Ahlâkı”nı hatırlatmaktadır.³⁶ Onlar haklının yanında yer almak için otoriteye isyan ederek ahlaklı bir davranışta bulunmuşlardır. Kangurunun otoritesi tamamen yıkılmıştır. Sonunda o da pes eder. Ve toz tanesinin korunmasına yardım eder.

Filmin sonunda Horton’un ve belediye başkanı kendilerine zulmeden kanguru, Wickershamlar, Kötü Vlad, diğer hayvanlar ve Konsey üyelerini affetmektedirler. İki de toz tanesinin kurtarılmış olmasına ve hitap ettikleri insanların kendilerine inanıyor olmalarına odaklanmışlardır. Bu da peygamberane bir bakış açısını ortaya koymaktadır.

Filmin sonunda kamera göğe doğru yükselir. Dünyadan çıkar ve uzayı gösterir. Bu bakış açısı ile bakıldığında dünya uzayda bir toz tanesinden farksızdır. Film böyle bir vurgulama ile sona erer.

Sonuç

Sinema ortaya çıkışından günümüze kadar din ile olumlu ya da olumsuz şekilde irtibat halinde olmuş bir sanattır. Bu bakımdan sinemanın dine karşı salt olumlu ya da olumsuz bir tavrının bulunduğunu söylemek doğru olmaz. Sinema yönetmenin ve senaristin ideolojisi doğrultusunda şekil alan ve bu ideoloji doğrultusunda dine karşı tavrını ortaya koyan bir sanattır. Dolayısıyla sinemayı din eğitimini engelleyen bir araç olarak da din eğitimine yardımcı bir araç olarak da kullanmak mümkündür. hem Türk hem de dünya sinemasında çoğunlukla din eğitimini engelleyici bir formda karşımıza çıkan sinemayı bir din eğitimi aracı olarak da kullanmak mümkündür. İrşad ve tebliğ filmleri adını verdiğimiz filmler vasıtasıyla sinema bir din eğitimi aracına dönüşebilir.

Yukarıda detaylı bir şekilde incelediğimiz Horton filmi alt metni peygamberler tarihi ve tevhid inancı ile yoğrulmuş bir “tebliğ filmi”dir. Film boyunca bilinçaltına yönelik dini mesajlar verilmektedir. Bu mesajlar örtük olduğu için göze batmamakta, propaganda havasına bürünmeden kalplere tesir etmektedir. Horton’da hissedilmediği halde var olabilen varlıkları gören bir çocuğa “bir şeyi göremiyorsan, duyamıyorsan, hissedemiyorsan öyle bir şey yoktur.” denildiğinde bu söz ciddi bir tesir bırakmayacaktır.

³⁶ Nurettin Topçu, *İsyan Ahlakı*, Dergah Yayınları, İstanbul 1995.

Kaynakça

- Ağah Özgüç, *Türlerle Türk Sineması*, Dünya Aktüel Yayınları, İstanbul 2005.
- Ali Murat Güven, “Türk Sineması’nın Din ve Dindarlıkla 95 Yıllık İmtihanı”, *Din ve Hayat Dergisi*, (Ekim 2009), S.3.
- Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayınları, Ankara 2011.
- Bekir Topaloğlu, “İrşad”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.22.
- Beverly Hancock, “An Introduction to Qualitative Research”, Erişim: 9 Eylül 2012.
- Bilal Yorulmaz, *Sinema ve Din Eğitimi*, Akademi Yayınları, İstanbul 2011.
- Brian Boyd, “The Origin Stories Horton Hears A Who”, *Philosophy And Literature*, XXV/2, (2001).
- Ekrem Dumanlı, “Mecazın Kollarında Yeni Bir Sinema Düşlemek”, *Zaman Gazetesi Cumartesi Eki*, 19.09.2009
- Ekrem Dumanlı, “Sinemada Mesajın Zerafeti”, *Zaman Gazetesi Cumartesi Eki*, 25.07.2009
- Ekrem Dumanlı, “Sinemada Mesajın Zerafeti”, *Zaman Gazetesi Cumartesi Eki*, 25.07.2009.
- Ekrem Dumanlı, “İnsan Gerçeğini Daha Yakından Temaşa Edebilmek İçin”, *Zaman Gazetesi Cumartesi Eki*, 10.10.2009
- Geoffrey Nowell Smith, *Dünya Sinema Tarihi*, Kabcacı Yayınevi, İstanbul 2008.
- Jack G. Shaheen, *Reel Bad Arabs: How Hollywood Vilifies A People*, Olive Branch Press, Canada 2001.
- James W. Kemps, *The Gospel According to Dr. Seuss: Snitches, Sneeches, and Other "Creachas"*, Judson Press, Valley Forge, 2004.
- Kerim Balcı, Esra Demirkıran, “Sinema Dine Sarılıyor”, <http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/news-14114-sinema-dine-sariliyor.html> ; Erişim: 24.01.2010.
- Megan Sweas, “Horton Hears An Agenda”, *Catholic Tastes*, LXXIII/6 (2008,).
- Mehmet Akif Enderun, *Beyaz Perdenin Din Algısı*, Işık Yayınları, İstanbul 2011.
- Metin Çelik, *Reklamda Tüketicinin Yönlendirilmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, 2000)
- Mustafa Çağrı, “Davet”, *DİA*, IX, 16.
- Nurettin Topçu, *İsyah Ahlakı*, Dergah Yayınları, İstanbul 1995.
- Ömer Menekşe, “Türk Sinemasında Din ve Din Adamı İmajı”, *II. Uluslar Arası Dinî Yayınlar Kongresi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 05-07 Kasım 2005.
- Rekin Teksoy, *Dünya Sinema Tarihi*, Oğlak Yayınları, İstanbul 2005.
- R. Leigh, Video: Drunk 'Darth Vader' Escapes Jail For Jedi Assault. <http://www.mirror.co.uk/news/weird-world/2008/05/13/video-drunk-darth-vader-escapes-jail-for-jedi-assault-115875-20416824> Erişim: 01.09.2012

Robert Snyder, Jordan Johnson, “Do You Hear What Horton Hears?”, *Science and Children*, XXXXVIII/2 (2010).

Robert L. Short, *The Parables of Dr. Seuss*, Westminster John Knox Press, London, 2008.

Roy Kinnard ve Tim Davis, *Divine Images*, Carol Publishing Group, New York 1992

“Star Wars Filmi Yeni Din Yarattı”, *Hürriyet Gazetesi*, 29 Ağustos 2002.

Tuba Özden Deniz, “Türk Sinemasının Dinle İmtihanı”,

<http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=29814> ; Erişim: 17.03.2008.

Uğur Kutay, “Muhafazakarlığın Apokaliptik Düşlemi: Bilim-Kurgu Sineması”, *Karizma Dergisi*, V/17.

Wild at Heart, <http://www.imdb.com/title/tt0100935/> Erişim: 01.09.2012.

Yılmaz Erdoğan, “Batıcı Kafa Asıl Darbeyi Sanata Vurdu”, *Film Arası Aylık Sinema Dergisi*, Mayıs 2012.